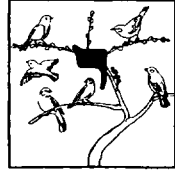

יום טוב של ראש השנה שחל להיות בשבת במקדש היו תוקעין — נגמרה מפרש לה, אבל לא במדינה — לא צירוף, ולא נגזול. אלא ביבנה — שהיתה שם סנהדרין גדולה נימיו. וכן ככל מקום שגלתה סנהדרין. אבל לא צירוף של עשרים ושלושה. ועוד זאת היתה ירושלים — נעודה צנינה, ימיה נתיקעת שנת על יבנה. שכל עיר שרואה — את ירושלים. ושומעת ויכולה לבא כו' — מפרש בגמרא מאי טעם קראר "ועוד".

וּמִטּוֹב שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה שְׁחָל לְהִיטֵב בְּשַׁבַּת בְּמִקְדָּשׁ הַיּוֹם תּוֹקְעִין — נגמרה מפרש לה, אבל לא במדינה — לא צירוף, ולא נגזול. אלא ביבנה — שהיתה שם סנהדרין גדולה נימיו. וכן ככל מקום שגלתה סנהדרין. אבל לא צירוף של עשרים ושלושה. ועוד זאת היתה ירושלים — נעודה צנינה, ימיה נתיקעת שנת על יבנה. שכל עיר שרואה — את ירושלים. ושומעת ויכולה לבא כו' — מפרש בגמרא מאי טעם קראר "ועוד".

תוספות

אבל לא במדינה — לא בירושלים ולא בגבולים, כדפירש בקונטרס. והא דקתני כל עיר שרואה ושומעת תוקעין בה — היינו לאחר חורבן. שתיק רבן יוחנן בן זכאי. ואם תאמר: ומאי טעם מלוב, שהיה ניטל אפילו בגבולין בזמן שבית המקדש קיים, כדמשמע ב"לולב (הגוול) וערבתי" (סוכה מג, א) שהיו מוליכין לולביהן לבית הכנסת! ויש לומר: דשאני לולב שאינו אלא טלטול בעלמא, הואיל ואשתרי במקדש — לא החמירו במדינה. אבל תקיעת שופר — מעשה חכמה. ומיהו קשיא: דלאחר חורבן הבית הקילו טפי בשופר במלוב, שתיק רבן יוחנן בן זכאי שיהו תוקעין בכל מקום שיש בית דין. אבל לולב לא אשתרי. כדמשמע התם דמוקי לה היא דמוליכין לולביהן בזמן בית המקדש ובגבולין. משמע בזמן שאין בית המקדש קיים — לא הותר בשום מקום: ויש לומר: דשופר שהוא להעלות וזכרוניהם של ישראל לאביהו שבשמים — לא רצו לבטל לגמרי, וכיון דתקון בחד בית דין — תקון בכל מקום שיש בית דין, אף על פי שבזמן הבית לא היה אלא במקדש דוקא. ועוד יש לומר: דבדין הוא דלובב יהיה דוחה בגבולין יותר משופר, שבראש השנה לא היה ידוע קביעות החדש אלא בירושלים, אבל יום ראשון דלובב — היה ידוע בגבולין.

הא לאו מלאכה היא דאיצטריך כו' — קשיא: אדרבה, אי מלאכה — לא איצטריך קרא, דהא מ"ל מלאכה לא תעשו" נפקא. ומשום דלאו מלאכה היא — איצטריך קרא. ונראה לי: דאי לאו מלאכה היא — הא פשיטא דלכא למיסרה. אבל אי מלאכה היא — איצטריך קרא, סלקא דעתך אמינא: תשתרי משום דכתיב "יום תרועה יהיה לכם" ואפילו בשבת, ולהכי איצטריך קרא למיסרה, "ויום תרועה" — מוקי לה בחול. קל מלאכת עבודה לא תעשו — ביום טוב כתיב. והוה מצי לאתויי "כל מלאכה לא תעשו" דאף יום שבת לא איתסר, אף על גב דלא כתיב ביה עבודה.

דיית הפת — פירש רבינו חננאל: רדייה דהאכא לאחר אפייה, ושרי לכתחילה. ורדייה דרש וסכת שבת (ג, ב) דהתירו לו לרדות קודם שיבא י"ד אפייה דאיסור סקילה, או לא התירו, דמשמע דאסור מדרבנן — ברודה הפת בעוד שהיא עישה, 'הוא כעין לש', ש'מקבכו כשרודה בידו. ובתום דחק, דחק דהא נמי לא שריא אלא מדאורייתא, דמוכח בפרק "כל כתבי" (שבת קיז, ב) גבי מציל פת מן התנור, שמציל מוון שלשה סעודות קאמר: כשהיה רודה לא ירדה במרה אלא בשכין. וכן תקיעת שופר אסור מדרבנן, כדמוכח בפרק כסוי הדס' (חולין פד, ב) דקאמרין: תקיעת שופר בגבולין תוכיה, שקפיקה דוחה יום טוב, ואין נ"א דוחה שבת, ואפילו הכי לא היו אוסרין, אי לאו משום דרבה, שמא יעבידו.

ומא יטלנו ועיבירו ארבע אמות — הא דלא נקט שמא יוציאנו מרשות היחיד לרשות הרבים פירש בקונטרס שטובה (מג, א), משום דלא פשיטא, דאם הגבירו על מת להצניע, ונמלך והוציא — טור. וקשיא: דגבי העברת ארבע אמות נמי לא מיחייב אלא אם כן הגבירו על מנת להעבירו ארבע אמות! ונראה דמרשות היחיד לרשות הרבים אית ליה הכי, ולכא למיגור. אבל ברשות הרבים — זימנן דלאו אדעתיה, ומעביר ארבע אמות.

ול ארעין בית דין שאינו קבוע במקום מסוים. שלדעת תנא קמא תוקעים אף שם אמרו לו: אחד יבנה ואחד כל מקום שיש בו בית דין. אמר רב הונא:

גירוי

מקדש ובמדינה / בענין זה חדש הרמב"ם ש"מקדש" האמור כאן אינו בית המקדש דוקא, אלא הוא כולל את העיר וירושלים, בין רעוה שן לפרש כן עד כמבא בקמחות. ויש סו"ת מסוים לרבינו, וכן מפרש הדברים בהמשך המשנה לגבי תקיעת ירושלים. וכן משנית הירושלמי (ראה ר"ב וברכות:א) אכן האב"ד חז"ר ועוד רבים מן הראשונים סבורים כי מרינה כאן זוא כמו בחוב המקומות — כל מקום מחוץ למקדש, וירושלים בכלל. וכבר העירו ששית רש"י בזה אינה ברורה (נראה בפני").

ירושלים ותר על יבנה / לשיטת הרמב"ם מובן הרבר, שכירושלים היו תוקעים בזמן הבית אף בשבת. וכבר נתקשו לפרש לפי שיטת החלקים מה ענין תקיעת בירושלים לאחר חורבן, שאם היתה זו תקעה חדשה — לא נכתבה בין תקעת רבן יוחנן בן זכאי. אכן, לרבינו כאן שיהא חדשה (שהיא גם כפירוש לרבי רש"י יתחמדותם) שבתחילה היו תוקעים במקדש בלבד. לפי שנהרר גדולה היתה יושבת בלשכת הגוית שבמקדש. אבל ארבעים שנה לפני החורבן שוב לא יושבה סנהדרין גדולה במקדש אלא בעיר ירושלים, ובאותם ימים תקעו בירושלים ובכל סביבותיה (ראה במהרש"א).

תקיעת שבת / מסקנת הגמרא כאן היא שהטעם הוא משום דרבה רבה. אכן, בירושלמי נראה שחופסים כעיקר את הטעם הנלמן מן המקראות, שמדין תורה נעצמו אין תקיעת שופר מחוץ במקדש ביום שבת, וכדבר ר"ל. ובשם ר' שמעון בן יוחאי אמרו כי יש סמך לרבה בביתו שלאחר דין התקיעה נאמר "והקרבתי אשה לה" ללמוד שהתקיעה היא חובה גמורה רק במקום הקרבת הקרבנות וכן נאמר שם טעם אחר — שאין תוקעים אלא כאשר ברור שהוא "אחד לחדש השביעי" וברור שיהיה רק במקום סנהדרין גדולה.

ועיבירו ארבע אמות / וכבר כתב טעמים אחרים מדוע לא חששו גם לטלטול ההוצאה מרשות היחיד לרשות הרבים. וראה בתוס' ר"ה (שם) שהביאו שני טעמים. הראשון כתב, שפעמים שהשופר מצוי כבר ברשות הרבים או בכמל"ת. אבל חשש לטלטל ברשות הרבים קיים בכל עת.

האם בל"ח שהביא תמיהה המורה ועד: מדוע לא חששו גם שמא יתקן כלי שיר (משמטעם זה אסור לנגן בשבת) ולרבותו נספך דאמת הלכה למעשה גם חשש זה לטען תקיעה בשבת.

א משנה יום טוב של ראש השנה שחל להיות בשבת במקדש היו תוקעין כבכל ראש השנה, אבל לא תוקעים במדינה מחוץ לתחום המקדש. משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהו תוקעין בכל מקום שיש בו בית דין. אמר ר' אלעזר: לא התקין רבן יוחנן בן זכאי תקנה זו אלא ביבנה בלבד, ולא במקום אחר.

אמרו לו: אחד יבנה, ואחד כל מקום שיש בו בית דין. ומוסיפים: ועוד זאת היתה ירושלים יתירה על יבנה שגם לאחר תקנת רבן יוחנן בן זכאי היה הבדל בדין: שכל עיר שהיא רואה את ירושלים ושומעת תקיעת שופר מירושלים וקרובה אליה ויכולה לבוא לירושלים — תוקעין אף בה בשופר, שהיא כנספתת לירושלים. וביבנה לא היו תוקעין אלא בבית דין בלבד, ולא מחוץ לתחום בית הדין.

ב גמרא שואלים: מנא הני מילי? אמר ר' יוחנן בן זכאי: אמר ר' אלעזר: לא יתקעו בשופר? אמר ר' לוי בר לחמא אמר ר' חמא בר חנינא: כתוב אחד אומר לגבי ראש השנה "שבתון זכרון תרועה" (ויקרא כג, כד) משמע: רק מזכירים תרועה, אבל אין תוקעים בפועל. וכתוב אחד אומר "יום תרועה יהיה לכם" (במדבר כט, א) תרועה ממש ויש לתרץ: לא קשיא [אינו קשה]: כאן — ביום טוב שחל להיות בשבת אין תוקעים, ויש רק זכרון תרועה, כאן — ביום טוב שחל להיות בחול — תוקעים. אמר רבא והקשה על טעם זה: אי מדאורייתא היא [אם מן התורה היא] חלוקה זו בין שבת לחול — במקדש היכי תקעין? (גי'צ) כיצד מותר במקדש? ועוד: הא לאו מלאכה היא, דאיצטריך קרא למעוטי נהרי זו אינה מלאכה שהצטרך הכתוב למעוטה? שתקיעת שופר ושמוש בכלי נגינה, אף שאסרוה חכמים בשבת אינה מלאכה האסורה מן התורה, ואין מסתבר שבא הכתוב לאסורה עליו. שכן תנא דבי שמואל (שכן שנה) הוחכם מביית מדרשו של שמואל ברייתא זוהי "כל מלאכת עבודה לא תעשו" (במדבר כט, א) יצתה מכלל תקיעת שופר ורדיית הפת מן התנור שהיא חכמה ואומנות, אבל אינה מלאכה ואינה בגדר איסורי המלאכה. ואם כן, אין לפרש שתקיעת שופר אסורה. מן התורה. אלא יש לדחות את ההסבר הזה, אמר רבא: מדאורייתא מישראל שרי [מן התורה מותר] לתקוע בראש השנה אף כשחל בשבת, ורבנן הוא דגזור ביה, כדרכה [וחכמים הוא שגזרו דבר כפי הסברו של רבא]. דאמר רבה: הכל חייבין בתקיעת שופר, אולם ואין הכל בקיאים בתקיעת שופר כיצד לתקוע, גזירה שמא יטלנו את השופר בידו וילך אצל הבקי ללמוד, ושמא ישכח ויעבירו ארבע אמות ברשות הרבים בשבת, ונמצא מחלל את השבת. ולכן גזרו שלא יתקעו. והיינו טעמא דלולב [וחוהו הטעם של לולב] שאין נוטלים אותו בשבת, והיינו טעמא דמגילה [וחוהו הטעם של מגילת אסתר] שאין קורים בה בשבת. הכל מתוך חשש שמא יטלטלו את אלה ארבע אמות ברשות הרבים.

ג "משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי וכו'". תנו רבנן: פעם אחת חל ראש השנה להיות בשבת, והיו כל הערים מתפנפנין. אמר להם רבן יוחנן בן זכאי לבני כתיבה: נתקעו. — אמרו לו: נדון. — אמר להם: נתקע ואחר כך נדון. לאחר שתקעו אמרו לו: נדון! — אמר להם: כבר נשמעה קרן ביבנה, ואין משיבין לאתר מעשה.

ד "אמר רבי אלעזר: לא התקין רבן יוחנן בן זכאי אלא ביבנה בלבד. אמרו לו: אחד יבנה ואחד כל מקום שיש בו בית דין". אמרו לו היינו תנא קמא! — איכא בינייהו פי דינא דאקראי.

ה "אמרו לו אחד יבנה ואחד כל מקום שיש בו בית דין". אמר רב הונא:

כל הערים מתכנסין למקום הסנהדרין ביבנה לתפילת תהיג. אמר להם רבן יוחנן בן זכאי לבני כתיבה, שהיו גדולי הדור: נתקעו כמו שהיו נוהגים במקדש! אמרו לו: נדון אם מותר הדבר או לא. אמר להם: מוטב שנתקע, ואחר כך שיהיה פנאי נדון בדבר. לאחר שתקעו, אמרו לו: נדון! אמר להם: כבר נשמעה קרן ביבנה, שכבר נשמעה תקיעת השופר, ואין משיבין לאחר מעשה. שאם כבר נעשה מעשה ברבים, אין ראוי לבא להתדיין ולומר שעשו זאת בטעות.

ר' אלעזר אמר במשנה שלא התקין רבן יוחנן בן זכאי אלא ביבנה בלבד, אמרו לו: אחד יבנה ואחד כל מקום שיש בו בית דין. ושואלים: "אמרו לו" היינו תנא קמא נדעת החכמים שאמרו לו לר' אלעזר הרי הם זהים לדעת תנא קמא] ומה טעם לחזור ולספר שאמרו את דברי התנא הראשון? ומשיבים: איכא בינייהו ניש ביניהם הבדל! בין התנא הראשון במשנתנו, ומה שאמרו לו חכמים לר' אלעזר — לגבי בי דינא דאקראי [בית דין ולדעת החכמים שאמרו לו — רק מקום בית דין קבוע, כמו יבנה בשעתה, תוקעים בו.

אורח הילה

סנהדרין גדולה. אבל לדעת תנא קמא תוקעים רק לא במקום הקבוע להם, אלא גם אם נודמט בראש השנה למקום כלשהו, תוקעים בו (ר"ט"א). מיהו שפירוש שבית דין של אקראי פירושו שאין מקפידים דוקא שהיה זה בית הדין הגדול אלא כל בית דין חשוב (אף שאינו מנהדר). אף לא של עשרים ושלושה תוקעים בו. ונראה שזה פירושו זה טעמו של הרי"ף הן הלכה. והן למעשה כשתקעו בבית דין (ראה בר"י).

אורח הילה / ראש השנה בשבת / ראש השנה שחל בשבת אין תוקעים בו בשופר. (והשובר דינו אז ככל כלי מוקצה. רמ"א.)

תקיעה בשבת בזמן הבית / כשהיה בית המקדש קיים היו תוקעים בראש השנה בשבת ואף בירושלים ובכל הערים הסמוכות לירושלים ויכולות לשמוע קול שופר ונראות מירושלים — אף במקומות אלה היו תוקעים בשבת. זו דעת הרמב"ם. ולדעת הראב"ד היו תוקעים בזמן הבית רק במקדש בלבד. (רמב"ם, ספר זמנים. הלכות שופר, פ"ב ה"ח) תקיעה במקום בית דין / משחרב בית המקדש תקנו שיהו תוקעים בשבת בבית דין חשוב. שתכנסו הם תכנסו סמוכים, ושהוא בית הדין הגדול שבו קרשו החרשים. אכן, מסופר כי הרי"ף תקע בבית דין בשבת (משום שסבר שכלל מקום בית דין חשוב תוקעים) אבל גם למחידיו לא מוטב על שטחו זו. (שם ה"ט) רדיית הפת / רדיית הפת אינה מלאכה, ואסור אותה חכמים שמא יבוא לאפות. (שם. הלכות שבת, פ"כ ה"א) גזרה משום דרבה / אף שתקיעה בשופר אסורה בשבת רק משום שבות, וראוי היה שמצוה עשה של תקיעה תרחה אותה, גזרו שלא לתקוע בשבת בראש השנה שמא יבוא אדם לטלטל את השופר ארבע אמות ברשות הרבים ויבוא איסור סקילה. (שם. הלכות שופר, פ"ב ה"ז)

מסורת הש"ס
א. ירושלמי ר"ה פ"ד ה"ב. תוספתא ר"ה פ"ד.
ב. ירושלמי ר"ה פ"ד ה"א. ויקיר פכ"ט ט. פסיייר ע"א. פסידר"כ כ"ג.
ג. שבת ק"ז, ב. קלא, ב.
ד. פסחים ס"ט, ב. ביצה ז, ב. סוכה מב, ב. מגילה ד, ב.

גדרות

שהיא רואה בכתי: שרואה. ויכולה לבוא תוקעין בכתי: ויכולה לבוא תוקעין בה. לא קשיא כאן בכתי: כאן ויש גם נוסח: הא כיצד כאן. הא לאו מלאכה היא דאיצטריך ויש גרסה: מלאכה הוא דאיצטריך ור' בהגהות הבית. והיו כל הערים מתכנסין בכתי: ודמיין חסר משפט זה, ויש נוסח: והיו הכל מתכנסין.

החיים

יבנה יבנה היא עיר עתיקה הנוכרת כבר במקרא, כפי הנראה היא זהה ליבנאל שבנחלת יהודה, אבל במשך שנים רבות היתה עיר פלשתית, ובשמה זה היא נזכרת כאחת הערים שהמלך עזריה פירץ את חומתה. העיר יבנה מצויה סמוך (במרחק של יותר מק"מ) לשפת הים, כמעט בקו ישר מערבה לירושלים. עיר זו נכבשה בידי אספסינוס במסע המלחמה לדיכוי המרד הגדול, וכנראה התישבו בה חכמים שונים שלא תמכו במרד. אולם רבן יוחנן בן זכאי הפכה יבנה למרכז רוחני של ישראל ובה היה מושב הסנהדרין ומשך שנים רבות לכנראה עד מרד בר-כוכבא) ובה היתה הישיבה הראשית שכוּנְנָה "כרם ביבנה".

אישים

בני בתירה בני בתירה הם משפחת חכמים שהיה לה מעמד חשוב בחיי ישראל במשך שנים רבות. כנראה שמוצאה של משפחה זו היה בכבל, אבל חכמים מבני משפחה זו שמשו כמנהיגי ישראל לאחר נשיאותם של שמעיה ואבטליון (בראשית מלכותו של הורדוס) ויקיף על תפקידם זה עבור הכל הזקן שמינהו לנשיאות. נראה שגם לאחר חורבן הבית היתה להם השפעה ניכרת, אף כי לא שמשו בתפקיד רשמי. מבני משפחה זו ידועים ר' יהודה בן בתירה הראשון שחי בגבולין שבבבל, ר' יהודה בן בתירה השני, וכן ר' יהושע בן שמעון בן בתירה שאולי הם ראשי בני בתירה הנוכרים כאן.